

Методологія і принципи планування в економічній теорії

Викладено матеріал, який стосується сутності понять «метод планування» та «принцип планування», їх видів та характеристики.

Ключові слова: методологія науки, методика планування, методи планування, принципи планування.

Изложен материал, который касается сути понятий «метод планирования» и «принцип планирования», их видов и характеристики.

Ключевые слова: методология науки, методика планирования, методы планирования, принципы планирования.

Постановка проблеми. Будь-який процес планування неможливий без дотримання певних принципів та методів, які забезпечують його ефективність та високу результативність.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. При написанні статті використовувалися всі відкриті джерела мережі Інтернет, що дало змогу більш точно розкрити сутність понять «принцип планування» та «метод планування», а також розглянути їх види, що використовуються підприємствами, організаціями та органами державної влади для своєї роботи. Були використані матеріали власного дослідження, публікації вітчизняних і зарубіжних спеціалістів, роботи яких присвячені даній проблемі.

У сучасних періодичних виданнях, мережі Інтернет, статтях та публікаціях проблема, яка розглядається, розкрита в досить значній мірі. Однак різні джерела дають неоднакову інформацію щодо трактування самих понять та відсутня єдина система класифікації методів і принципів планування.

Мета статті – визначити сутність понять «метод планування» та «принцип планування», їхніх видів та характеристики.

Виклад основного матеріалу. Планування будь-якої діяльності є дуже важливим, оскільки дає змогу уникнути негативних наслідків та ефективніше використати результати своєї роботи. Сьогодні процес планування відбувається на всіх рівнях: макро-, мезо- та мікрорівні [1].

Для того щоб процес планування забезпечив можливість реалізувати всі заплановані заходи, потрібно дотримуватися певних закономірностей, які в економічній теорії отримали назву принципів планування.

Від початку появи даного терміну і до сьогодні пройшло вже дуже багато часу. За ці роки економісти відповідно до вимог свого часу вносили зміни до визначень, кількості та класифікації даного поняття.

Основними принципами планування, згідно з думкою А. Файоля, є: єдність, безперервність, гнучкість і точність.

Перший принцип – принцип єдності (інколи зустрічається назва «принцип системності») наголошує, що планування має носити системний характер.

Зазначений принцип передбачає:

1) планування діяльності відбувається на горизонтальному рівні – на рівні функціональних підрозділів (відділ маркетингу, планово-фінансовий відділ). Тобто принцип єдності означає, що будь-які зміни, які відбуваються в діяльності одного структурного підрозділу, мають знайти обов'язкове відображення і у змінах в роботі іншого, що, своєю чергою, означає взаємозв'язок і одночасність управлінських рішень;

2) забезпечення планування також і в межах вертикального управління (організація в цілому – цех – бригада). Тобто на кожному великому підприємстві є дуже велика кількість функціональних підрозділів, які мають свої плани, однак у той же час їхні плани є частиною вищого за структурною схемою підрозділу і самої організації в цілому.

Другий принцип – принцип безперервності, який означає постійне підтримування планової перспективи, взаємоузгодженість коротко-, середньо- та довгострокових планів, що передбачає планування, як процес, що має здійснюватися в певних межах установленого циклу, а робочі плани мають змінювати один одного.

Третій принцип – принцип гнучкості. Передбачає здатність процесу планування змінюватися в часі залежно від непередбачуваних подій, які відбуваються як у внутрішньому середовищі підприємства, так і в зовнішньому.

Четвертий принцип – принцип точності. Передбачає, що плани мають складатися з таким рівнем точності, який тільки може бути сумісним із рівнем нестабільності функціонування підприємства. Тобто процес планування має бути конкретизованим і деталізованим до такої міри, яку дозволяють умови діяльності організації.

П'ятий принцип – принцип збалансованості, який покликаний забезпечити кількісну відповідність між взаємопов'язаними і взаємозалежними розділами та показниками плану. Головне, що повинен забезпечити даний принцип, – це відповідність між потребами в ресурсах та їх наявністю.

Однак найчастіше в сучасній літературі зустрічаються шість принципів планування. Останній принцип увів і обґрунтував Р. Акофф, який отримав назву «принцип участі».

Цей принцип є одним з ключових, адже саме він реалізує аксіому планування: «План має складати той, хто його виконуватиме». Тобто даний принцип означає, що кожен працівник підприємства є учасником процесу планування незалежно від посади, яку він займає, та функціональних обов'язків, які виконує. Принцип участі допомагає досягти декількох

позитивних моментів: оскільки кожен працівник бере участь в плануванні, він повинен знати роботу підприємства з максимальною точністю, причому не лише свого структурного підрозділу, що дає змогу отримати висококваліфікованих спеціалістів; якщо в процесі планування бере участь кожен працівник, плани організації стають особистими планами співробітників, а їхні досягнення дають їм можливість задовольнити власні потреби [2; 3].

Це більш класична класифікація принципів планування (рис. 1). Існує ще один спосіб їх визначення, згідно з яким виділяють такі принципи планування:

1) принцип достовірності, який передбачає використання тільки багаторазово перевірених і достовірних початкових даних;

2) принцип раціональності, який наголошує на плануванні показників за допомогою оптимізації витрат матеріальних, трудових і фінансових ресурсів;

3) принцип науковості, який передбачає використання у процесі планування сучасних методів і методик, що можуть дати можливість підвищити якість і скоротити терміни планування;

4) принцип компактності, який передбачає, що в плані може існувати мінімальна і достатня кількість показників відповідно до цілей планування;

5) принцип наочності, який передбачає простоту і логіку побудови планів, що дає можливість їх читати і коригувати;

6) принцип гнучкості, який передбачає формування показників планів у коридорі значущості від мінімуму до максимуму запланованої величини [4].

Методи планування є складовою частиною методології планування та визначаються як сукупність способів і прийомів, за допомогою яких забезпечується розробка і обґрунтування планових показників і документів. За допомогою методів планування відбувається формування системи засобів і прийомів вивчення, а також узагальнення існування різних соціально-економічних об'єктів. Вони також допомагають визначитися зі способом здійснення процесу планування,

тобто способом реалізації планової ідеї. Кожен метод планування є унікальним, однак залежить від конкретної форми та має включати: напрям планування, засоби і способи обґрунтування планових показників.

Методика планування – це сукупність методів, прийомів розробки, обґрунтування та аналізу прогнозів, стратегічних програм і планів усіх рівнів і часових горизонтів, системи розрахунків планових показників, їх взаємного узгодження. Наприклад, методика складання обороту стада, розрахунку потреби в кормах, фінансового плану тощо.

Методологія науки – це вчення про принципи побудови, форми і способи наукового пізнання, сукупність методів планування.

Методи планування – це конкретні прийоми і способи, які використовуються для обґрунтування планових показників [5].

У плануванні найчастіше використовують такі методи (рис. 2):

1) балансовий – покликаний забезпечити пропорційність між потребами і ресурсами за допомогою системи балансів. Для цієї мети складається окремий баланс, який має вигляд таблиці, в якій виділені «Ресурси» і «Розподілення». Балансовий метод у плануванні означає, що план виробництва продукту, ресурсу, галузі, регіону чи економіки в цілому обґрунтовується складанням балансу, в якому попередньо визначаються потреби і джерела задоволення цих потреб;

2) нормативний – покликаний обґрунтувати планові показники за допомогою норм і нормативів. Основна перевага нормативного методу в тому, що встановлюється зв'язок між ресурсами і кінцевими результатами виробництва;

3) економіко-математичний – покликаний оптимізувати планові завдання за допомогою економіко-математичних моделей;

4) аналітичний – покликаний обґрунтувати планові показники і завдання на основі прийомів системного і ситуаційного аналізу, розбиваючи об'єкт, що вивчається на частини, вивчення окремих складових та їх взаємодії [6, 7].

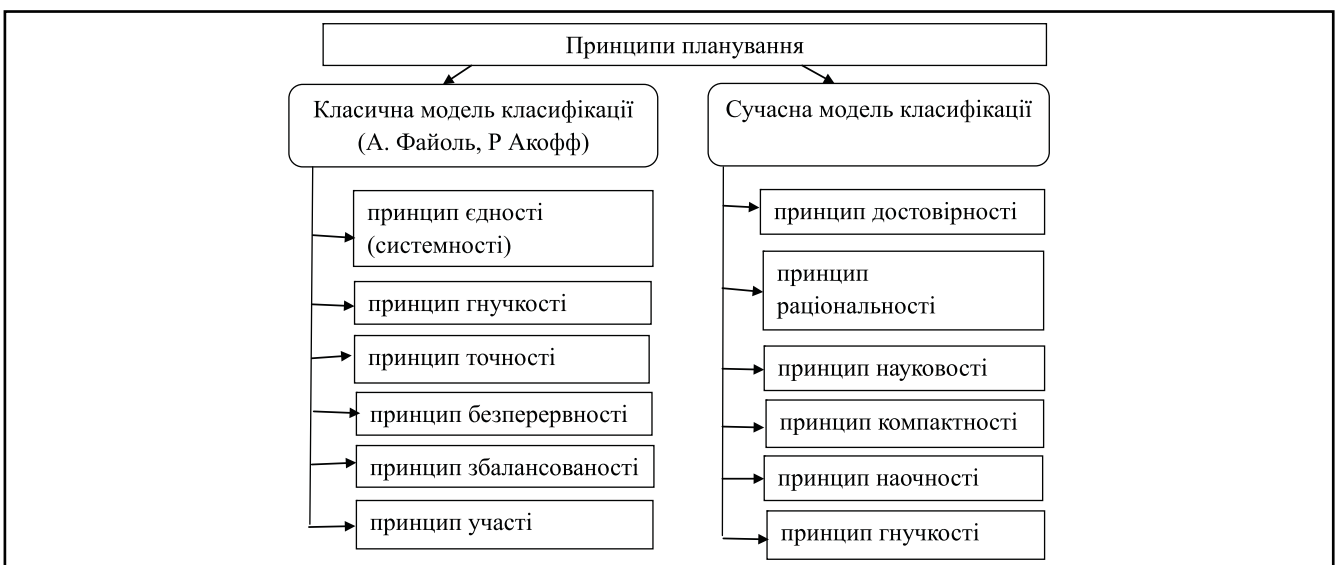
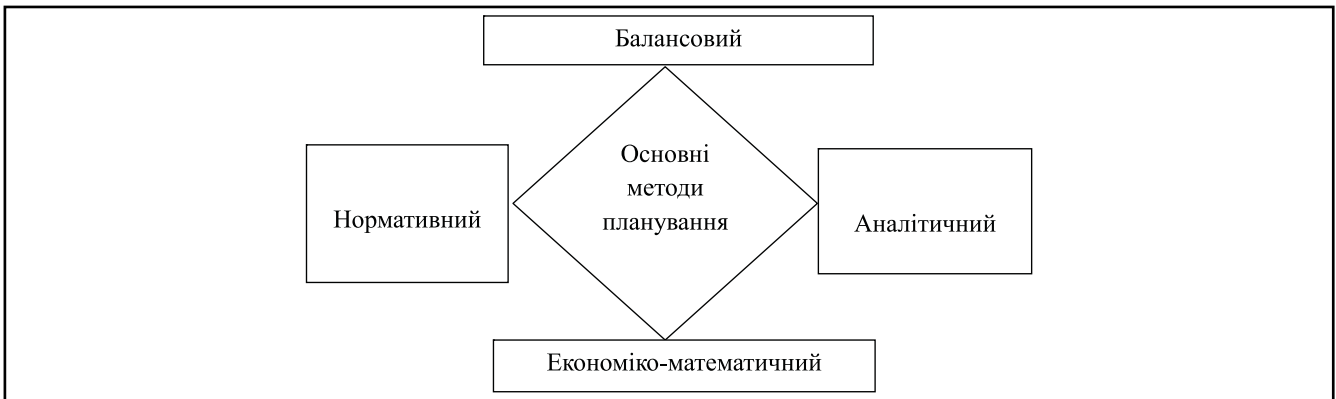

Рисунок 1. Структурно-логічна схема принципів планування
Джерело: [2-4].

Рисунок 2. Основні методи планування

Джерело: складено автором.

Для планування економічних процесів часто використовують методи передпланових досліджень (прогнозно-аналітична стадія планування), які поділяються на:

- 1) загальні – визначають методологічну і логічну зумовленість процесу обґрунтування планового рішення;
- 2) конкретні – направлені на отримання і аналіз планової інформації.

Загальні методи, своєю чергою, містять у своєму складі:

- системний аналіз – упорядкований, цілеспрямований підхід до пошуку і розробки способів вирішення складних проблем, вивчення економічних об'єктів і процесів, що дає змогу підготувати і реалізувати ефективне управлінське рішення. Системний аналіз направлений на виявлення цілей розвитку, формування внутрішньої структури економічної системи та шляхів її розвитку тощо;

- економічний аналіз – направлений на обґрунтування необхідності використання в плановій роботі показників фінансово-господарської діяльності організації і передбачає використання сукупності методів формування і оброблення даних. Він направлений на вивчення резервів підвищення ефективності роботи, аналіз виробничих потужностей, матеріальних ресурсів, якості продукції, продуктивності праці та багато іншого.

Конкретні методи поділяються на:

- метод економічних групувань – направлений на об'єднання показників планування в однорідні групи, що дає можливість пояснити вплив взаємодіючих факторів;
- метод прямого рахунку – покликаний визначити показники на основі науково обґрунтованих норм і нормативів використання матеріальних, трудових і фінансових ресурсів;
- метод співвідношень – направлений на порівняння з будь-яким показником двох різних періодів чи районів;
- метод структуризації – направлений на поетапне виділення із загальних цілей їх складових частин;
- метод соціологічного вивчення – покликаний вивчати соціальні явища і процеси за допомогою опитування, спостережень і аналізу документів;
- експертний метод – направлені на отримання інформації, якою володіють окремі особи, та її використання для

оцінки діяльності організації та способів покращення її роботи [8, 9].

Існує інша класифікація методів планування (див. табл.):

1. В залежності від вихідної позиції для розробки плану:
  - 1) ресурсний (за можливостями), який враховує ринкові умови господарювання та наявність ресурсів. Він може застосовуватися за монопольного становища підприємства або за слабкої конкуренції;
  - 2) цільовий (за потребами), який передбачає планування, початковим моментом якого стають потреби ринку та попиту на товари і послуги.
2. В залежності від принципів визначення планових показників:
  - 1) екстраполяції, який передбачає планування за відсутності загроз з боку конкурентів і надією на те, що розвиток у майбутньому відбуватиметься зі збереженням показників досягнутих на момент розробки плану;
  - 2) інтерполяції, який передбачає встановлення мети для досягнення її в майбутньому, за допомогою якої визначається тривалість планового періоду та проміжні показники.
3. В залежності від способу розрахунку планових показників:
  - 1) дослідно-статистичний, який передбачає використання статистичних даних за попередні роки;
  - 2) факторний, який передбачає визначення планових показників на підставі розрахунків впливів найважливіших чинників, що зумовлюють зміни цих показників;
  - 3) нормативний, який передбачає використання для розрахунків норм і нормативів.
4. В залежності від узгодженості ресурсів та потреб:
  - 1) балансовий, який передбачає використання різних видів балансів;
  - 2) матричний, який передбачає побудову моделей взаємозв'язків між виробничими підрозділами та показниками.
5. В залежності від планів, що розробляються:
  - 1) одноваріантний (інтуїтивний), який передбачає лише один спосіб планування;
  - 2) поліваріантний, який передбачає більшу кількість варіантів вирішення завдань;

Класифікація методів планування

Ознака	Методи планування
В залежності від вихідної позиції для розробки плану	Ресурсний; цільовий
В залежності від принципів визначення планових показників	Екстраполяції; інтерполяції
В залежності від способу розрахунку планових показників	Факторний; нормативний; дослідно-статистичний
В залежності від узгодженості ресурсів та потреб	Балансовий; матричний
В залежності від планів, що розробляються	Одноваріантний; поліваріантний; економіко-математичної оптимізації
В залежності від способу розрахункових операцій	Ручний; механізований; автоматизований
В залежності від форми подання планових показників	Табличний; лінійно-графічний; логіко-структурний (сітьовий)

Джерело: складено автором.

3) економіко-математичної оптимізації, який передбачає використання математичних моделей для процесу планування.

6. В залежності від способу розрахункових операцій:

1) ручний, який не передбачає використання сучасних технологій та ЕОМ, тобто всі розрахунки проводяться вручну;

2) механізований, який передбачає, на відміну від ручного методу планування, використання електронно-обчислювальних машин;

3) автоматизований, який передбачає використання сучасних технологій для проведення розрахунків.

7. В залежності від форми подання планових показників:

1) табличний, який передбачає використання таблиць для ілюстрування планових показників;

2) лінійно-графічний, який передбачає використання графіків, діаграм та структурно-логічних схем;

3) логіко-структурний (сітьовий), який передбачає побудову логічних схем для кращого демонстрування планових показників [5, 10, 11].

Усі методи планування об'єднані між собою. Практично не існує випадків, коли б для процесу планування використовувався лише один метод. Використання декількох методів забезпечує отримання більш достовірних результатів і показників планування.

Висновки

Вивчення методології планування є важливою темою, особливо в сучасному світі неможливо уявити початок будь-якого процесу без намагання спланувати майбутні результати.

Першим елементом методології планування є принципи, які визначаються як певна сукупність закономірностей, що має вплив на процес планування. Існує велика кількість класифікацій і визначень даного поняття. Однак найважливішими є: достовірність, точність, збалансованість, гнучкість. Саме ці принципи забезпечують використання достовірної і точної інформації, яка вже є перевіреною, збалансо-

ваність і гнучкість планових показників, відповідно до потреб процесу планування.

Наступним елементом методології планування є методи, які можна визначити як сукупність способів і прийомів, що забезпечують процес планування.

Найчастіше використовуються чотири методи планування: балансовий, нормативний, аналітичний і структурно-економічний.

Кожна організація самостійно обирає методи планування в залежності від потреб, які вона має. Однак найбільш точні результати може забезпечити лише використання сукупності методів, що дасть змогу уникнути помилок, які можуть виникнути при використанні того чи іншого методу.

Список використаних джерел

1. Визначення категорії «Планування» [Електрон. ресурс] / Є.А. Коршунков // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2011. – №34. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/natural/Vetp/2011_34/11keaeou.pdf.
2. Електронний сайт вільної енциклопедії. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://uk.wikipedia.org/wiki/Планування>.
3. Сайт компанії «Управлінські рішення і системи». [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.uris.com.ua/index.php?page=7&id=7>.
4. Дідківська Л.І. Державне регулювання економіки. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://library.if.ua/books/72.html>
5. Нелел В.М. Планування на аграрному підприємстві. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://library.if.ua/book/122./8062.html>
6. Конспект лекцій «Основи менеджменту». [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://library.if.ua/book/3/330.html>
7. Сайт організації, розвиток виробництва на підприємстві. [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://www.paragononstate.com/konpekt-lekczi-bznes-planuvannya-1/381-metodi-planuvannya.html>
8. Воронкова В.Г. Управління людськими ресурсами: філософські засади [Електрон. ресурс] / В.Г. Воронкова, А.Г. Белінський, С.М.

Попов. – Режим доступу: http://pidruchniki.ws/16801028/men-edzhment/metodi_planuvannya

9. Осовська Г.В. Основи менеджменту: навчальний посібник / Г.В. Осовська, О.А. Осовський – К.: Кондор, 2006. – 664 с.

10. Конспект лекцій «Організація туристичної діяльності в Україні». [Електрон. ресурс]. – Режим доступу: <http://library.if.ua/book/31/2031.html>

11. Швайка Л.А. Державне регулювання економіки: навчальний посібник / Швайка Л.А. – К.: Знання, 2006. – 435 с.

С.П. САМОФАЛОВ,
здобувач, Науково-дослідний економічний інститут Мінекономрозвитку України

Антикризове управління корпоративними правами держави

У статті розкриваються питання управління корпоративними правами держави, що в сучасних умовах господарювання вимагає застосування антикризових заходів. Пропонується послідовність створення системи антикризового управління, виокремлюються зобов'язання та застосування контролінгу.

Ключові слова: управління корпоративними правами держави, антикризове управління, зобов'язання, контролінг.

В статье раскрываются вопросы управления корпоративными правами государства, что в современных условиях хозяйствования требует применения антикризисных мероприятий. Предлагается последовательность разработки системы антикризисного управления, выделяются обязательства, а также применение контроллинга.

Ключевые слова: управление корпоративными правами государства, антикризисное управление, обязательства, контроллинг.

The article covers the question of corporate rights of the State that in modern conditions of managing requires application of anti-crisis measures. Suggested sequence of creating a system of crisis management, and commitment are set off visually controlling.

Keywords: management of the corporate rights of the State, crisis management, commitment, controlling.

Постановка проблеми. Розбудова ринкових відносин в Україні зумовила перерозподіл існуючої державної власності і виникнення поряд із державним недержавного сектору економіки. Роздержавлення та проведення подальшої приватизації викликали створення суб'єктів господарювання колективної та приватної форм власності, а також різних організаційно-правових форм, де особливе місце займають підприємницькі структури, що вимагають здійснення управління на корпоративних засадах, і в Україні представлені в основному акціонерними товариствами, товариствами з обмеженою відповідальністю та холдингами.

У корпоративних підприємствах в державному управлінні перебувають значні частки майна, що обумовлює необхідність створення адекватних систем управління корпоратив-

ними правами держави. Основні засади такого управління мають враховувати особливості перехідного періоду в нашій економіці, вплив на неї інтеграційних процесів і високої інтелектуальності економічних та соціальних явищ сучасного етапу розвитку української та світової економіки, а також можливості виникнення кризових явищ в економіці.

Тому пропозиції щодо антикризового корпоративного управління мають передбачати фінансове та виробниче оздоровлення корпоративних структур з державною часткою у статутному капіталі з метою їх функціонування в оптимальному режимі.

Аналіз досліджень та публікацій з проблеми. Дослідженню питань корпоративного управління, управління корпоративними правами держави присвячені роботи багатьох вчених. Аналіз діяльності корпоративних структур показав, що тепер багато з них, перебувають в кризовому або передкризовому стані, що також стосується інших суб'єктів підприємницької діяльності з державною часткою в статутному капіталі, які створені у процесі роздержавлення та приватизації. Це підтверджують також дослідження науковців. Зокрема, Г. Потапенко, досліджуючи систему корпоративного управління на Харківщині, ще в 2007 році зазначав, що «значну частку в сегменті корпоративних прав держави в Харківській області становлять господарські товариства щодо яких порушено провадження у справі про банкрутство [14 ВАР, або 40% загальної кількості, з них у п'яти контрольний пакет акцій належить державі]» [1]. Досліджуючи питання економічного зростання та капіталізації фондових бірж, Є.В. Редзюк наголошує на потребі в реформуванні фінансово-економічних механізмів залучення інвесторів в Україну, де виокремлює ряд заходів, серед яких: «налагодити механізм реального забезпечення захищеності прав власності», «розширити права міноритарних акціонерів» [2, с. 89], що є актуальним у сучасних умовах господарювання. С.В. Науменкова надає пропозиції щодо необхідності реалізації заходів при запровадженні антикризового менеджменту на підприємствах з державною часткою у статутному капіталі, де виокремлює питання «розроблення системи рейтингів для оцінки ризику корпоративного управління для підприємств з державною часткою власності» [3, с. 28].